

Újhartyán a 20. század első felében

Bevezető

Egyik fő érdeklődési köröm – községünk, Újhartyán múltja – kutatása közben akadtam érdekes és értékes információkra egy 1930. július havában megjelent kiadványban.

A „Pest – Pilis – Solt - Kiskun Vármegye Általános ismertetője és címtára” című munkában összegezték Újhartyán község 20. századi első felének adatait, melyet szívesen osztok meg a mai Újhartyán lakóival, annál is inkább, mivel sok család az őseire, szüleire, nagyszüleire ismerhet belőle.

A forrás alkalmas egy időutazásra a múltba, olyan időutazásra, ahol közben fontos tényeket tudunk meg a több mint nyolcvan évvel ezelőtti közigazgatásunkról, az oktatás helyzetéről, egyesületek, szövetkezetek működéséről. Bepillantást kapunk az akkori szakmák mesterségek helyzetéről, a mezőgazdaság állapotáról. Emlékezzünk elődeinkre.

Lauter Antal

Pest-Pilis-Solt-Kiskun-Vármegye
Általános ismertetője és címtára
Megjelent: 1930. július havában

Újhartyán

Nagyközség:

hozzátartozik Alsó - Hernád, Felső - Hernád, Vatyá pusztá, Lengyelfalva és Szent Orbán hegy telep

1480-ban szerepel először, amikor Kakuccsal együtt van említve. 1690-ben elpusztult, elhagyott hely és Beretvás János birtokaként szerepel. 1727-ben pusztá és Ráday Pál az ura. Azután Grassalkovich Antal birtokába került, kinek hasonló nevű fia 1772-ben telepítette be újból. (*Ez téves, pontatlan!L.A.*) A római katolikus templom 1776-ban épült. A plébániát 1779-ben alapították. Az anyakönyvek pedig 1779-ben kezdődnek. 1848 előtt egy része a gödöllői uradalomhoz tartozott, a másik rész pedig a gróf Beleznay családé volt. Alsó-Hernád és Felső-Hernád pusztá hajdan falu volt: 1690-95-ben az elpusztult helyek között írták össze. Később a gróf Beleznayak birtoka. Vatyá pusztá 1690-ben a Bihary család birtoka, később a gróf Ráday és a gróf Steinlein családé. A község, melynek lakossága meglehetősen jó anyagi viszonyok között él, sík területen fekszik.

Általános adatok

Lakosság:

5200 lélek, magyar: 3200, német: 2000. Róm. Kat.:5100, ref: 33, ágh. Ev: 50, izr: 17

Házak száma: 904

Területe:

11.806 kh, ebből a községé 13. Szántó: 8344, rét: 932, legelő: 772, erdő: 88, szőlő: 940, kert: 21, nádas: 67, terméketlen: 642 kh. Erdő: csak szétszórt fásítás. Talajviszonyok: részben kötött barna homok, részben agyagos, valamint futóhomokos területek. Termények: rozs: átl. 4-5 q. szilva, alma, körte.

Vasút állomás:

Alsó-Dabas, 5 km, bérkocsi az állomáson, szállás a Gazdakörben.

Autóbusz járat:

Pilis – Újhartyán – Alsó - Dabas.

Posta:

helyben, táv. Kakucs. Főszolgabíró, adóhatóság: Alsódabas,

Hatóságok, intézmények.

Községi elöljárók: Tel: Kakucs 3.

Vezetőjegyző: Salacz Béla, Adóügyi jegyző: Mózsá János

Községi írnokok: vitéz Főző Béla, Zenovitz Árpád, Rott Géza

Községi bíró: Fajth József

(Helybeli gazdacsaládból származik, s 76 kh birtokán folytat korszerű belterjes gazdálkodást. Hat év óta viseli a községi bírói tisztséget, a vár.törv.hat.biz. tagja, az OKH, a Hangya és helybeli Tejszövetkezet igazgatója. Ez utóbbinak megalapítása és föllendítése az ő nevéhez fűződik.

A Világháború alatt (I.) az 1. honvéd huszároknál szolgált, az orosz harctéren küzdött és orosz fogságba esett, ahonnan 1920-ban került csak haza. Testvére és sógora is végig küzdötték a háborút, sógora hősi halált halt.)

Pénztáros: Fajth Mátyás, Közgyám: Rizmajer István, Postamester: Szalay Etelka

Egyházak, iskolák

Római katolikus egyházközösség:

Plébános: Fitz István esperes-plébános, Káplán: Morvai János

Községi elemi iskola: Igazgató: Vitéz Lányi József

Tanítók: vitéz Lányi Józsefné (sz. Apfel Mária), Földházi Magda, Nagy László, Keszler József, Fibinger Irén,

Római katolikus elemi iskola: Kántortanító: Nagy József

Tanítók: Kendró Sándor *(Alsó-dabasi születésű, iskoláit Kiskunfélegyházán végezte. 1929 óta tanít helyben. A Nemzeti Munkavédelemnek tagja.)*

Sitter Mária, Sebők Mária

Egyesületek és szövetkezetek

Önkéntes Tűzoltó Egyesület - Parancsnok: vitéz Főző Béla

Újhartyáni Gazdakör - Elnök: Salacz Béla vezető jegyző

Lengyelfalva-Vatyai Földműves és Iparoskör - Elnök: Ifj. Virág József

Újhartyáni Hangya Fogy. Szövetkezet, Elnök: Salacz Béla, Ügyv.: Vitéz Főző Béla

Pénztáros: Hümpfner János *(Helybeli kisbirtokos családból származik, a rámaradt családi vagyont kezeli. A Hangya szövetkezet egyik alapítója, alapítása óta pénztárosa. A Futurának értékesítője és beszerzője volt. A háború alatt a 32. gyalogezred kötelékében harcolt, az orosz harctéren megsebesült és 1917-ben, mint rokkant került haza. A község életében tevékenyen részt vesz. Nős.)*

Újhartyáni Tejszövetkezet, Vezetője: Fajth József községi bírósági

Közegészségügy

Községi orvos: Dr. Czettner Ferenc

Gyógyszertár az „Isteni Gondviselés”-hez

Tulajdonos: Imreh Jenő *(Középiskolai elvégzése után egyetemi tanulmányait Budapesten fejezte be. Előbb több helyen praktizált, majd átvette helyben az Isteni Gondviseléshez c. gyógyszertárat. A község közéletében tevékenyen részt vesz.)*

Betűsoros címtár

Asztalosok: Lauter Péter, Jeszenszki József, Hümpfner Ádám, Hliva József, Komjáti György

Ácsok: Félix István, Balázs István, Mislivecz Pál

Bádogos: Szabó Gyula

Biztosítási ügynök: Jeszenszki Lipót, Misák József, Tusák Dezső

Bognárok: Lauter Mihály, Rutterschmidt György, Rutterschmidt József, Demjén Károly

Borbélyok: Cserna János, Tunner István, Hirt István, Harminc Mihály, Szabó Sándor, Baranyi János, Spanyol József, Rutterschmidt József

Bor- és szeszkereskedés: Tusák Sámuel

Cipészek és csizmadiák: Soumár József

(Rákospalotai születésű, iskoláit Kakucson végezte. Iparában Alberti-Irsán szabadult fel. Előbb Monoron dolgozott, 1921 óta pedig önálló mester, s rendszeresen egy tanonccal dolgozik. Az Ipartestületnek tagja. A világháborút, mint szakaszvezető küzdötte végig a 22. gy. Ezred kötelékében, egy ízben megsebesült.

Kitüntetései: bronz v. é., Károly cs. Ker. seb. Érem.)

Radóczy József, Tunner Mihály, Gergely József, Kaldenecker József, Rutterschmidt János, Kleineisel Lipót, Schulcz Jakab, Homola József, Szeibert Sándor, Janica Pál, Jurik György.

Cséplőgép tulajdonosok: Kucsera István, Keindl József, Keindl János és Tsa, Fajth József és Tsai, Hölle József és Tsai, özv. Surman Istvánné, id.Hornyák István, Kaldenecker Jakab, Hliva István és Tsai, Surman Márton és Tsa.

Dohánytőzsdék: Hangya Szövetkezet, Tusák Sámuel, Tusák Dezső, Schick Mátyás, Virág József, Bán Gyuláné.

Földbirtokosok: Lang József

(Helybeli születésű, iskoláit itt végezte. 65 kh. Birtokán- melyből 3 kh. Szőlő - folytat szakszerű gazdálkodást.

Kilenc év óta községi elöljáró, és községi képviselő testületi tag, a Gazdakör tagja. A világháborúban az orosz harctéren küzdött, majd 1915-ben hadifogságba került, honnan csak 1920-ban került vissza. Unokaöccsei közül hatan hősi halált haltak.)

Bekker István

(Iskoláit helyben végezte, a Hangya és Hitelszövetkezet igazgatója, 12 évig esküdt volt, 6 év óta községi képviselő testületi tag. 130 hold birtokán korszerű gazdálkodást folytat. 1915-től 1918-ig részt vett a világháborúban. Rokonai közül számosan küzdöttek a haza védelmében, közülük hatan hősi halált haltak.)

Özv.Ország Józsefbé 200, Kaldenecker József 65, id.Arláth József 75, Fajth Mátyás 75, Keindl József 76, Bekker István 80, Rizmayer György 56, Rizmayer István 60, Tusák Sámuel 60, Surman Antal 65, Hermann János 75, Papi javadalom 60, id.Mészáros József 100, id.Pergel József 55, Aschenbrenner András 60, Lang Mihályné 65, König András 65, Tunner József 60, kakucsi Liebner Sándor 120, Cs. Surman István 150, Surman Márton 95, Surman József 60, Kovács Pál 80, Hrubos Mihály 52, Kleineisel György 70, Arláth Mihály 51, Hoczmán Jakab 37, Keindl György 31, Kleineisel János 48, özv. Aschenbrenner Sebőné 21, Majer András 40, Kaldenecker József 46, Petrányi György 35, Bartuszek györgyné 20, Komjáti Pál 46, Kucsera Imre 21, Gombár Lipót 21, ifj. aschenbrenner József 20, Kaldenecker János 21, Kaldenecker József 21, Lauter József 28, özv.Kleineisel Józsefné 28, Keindl Lőrinc 45, Arláth József 21, Lang Pálné 43, Szaller János 20, Keindl Márton 21, Fajth Mátyás (I.) 40, Surman Jakab 37, Lang Józsefné 39, Surman Józsefné 21, Kaldenekker István 33, Monger Mihály örökös 21, özv.Hölle Andrásné 21, Kaldenekker Lipótné 34, Herman Pál 29, Svébis János 21, Surman Jakab 22, Lauter József 42, Svébis Jakab 23, Hölle József 28, Kaldenekker Pál 28, Lilik János 30, Hornyák Pál 35, Hornyák János 20, Gyarmati Bálint 23, Fajth Mihály 37, Hornyák Józsefné 23, Pintér István 38, Kleineisel Mártonné 37, Tímár Lajosné 45, Mészáros Ferenc 22, id.Hornyák György 38, Hornyák György 26, Bán József 47, Kisjuhász Antalné 22, Heffler Mihály 23, Benkő Károlyné 30, Arláth Pál 38, Tóth János 25, Petrányi Pál 24, Svébis József 49, Szeibert István 30, Keindl György 22, Keindl József 30, Pergel István 37, Surman István 40, Surman Imre 29, Konyicsák Imre 44, özv.Kaldenekker Lőrincné 36, Cs. Kaldenekker József 75, id. Szaller József 100, özv. Schenk györgyné 105, Telepóczki Pál 70, M. Kucsera Józsefné 70, Turcsán János 55, Keindl Péter 66, Fail Mihály 50, Cserna István 61, Steinherz Adolf 210 kh.,

Földbirtok bérlők: Ménich János és Mátyás

Szülőbirtokosok: Steinherz Adolf 65, Weiner Adolf 40, Bergmann Lajos 12, id. Szaller József 11, Tusák Sámuel 12, Tusák Dezső és Antal 6 kh.

Fűszer- és vegyeskereskedők: Tusák Sámuel Tel: Kakucs 9

(Helybeli születésű, iskoláit is itt végezte. Fűszer- és vegyeskereskedés mellett 88 hold birtokán folytat szakszerű gazdálkodást, cca. 2000 db-ból álló fehér leghorn baromfityénészete van. 10 év óta községi képviselő testületi tag és előljáró. A világháborút mint tűzmester, küzdötte végig. Kitüntetései: bronz v.é., Károly cs. Ker.

Hangya Szövetkezet, Tusák Dezső, Schick Mátyás, Virág József, Bán Gyuláné, Tóth Károlyné

Gabona- és terménykereskedők: Tusák Sámuel, Dörner Márton

Géplakatos: Hanusch Tódor, ifj. Hornyák István

Hentes és mészáros: Ekrik József, Petrányi András

Korcsmárosok: Újhartyáni gazdakör, Lengyelfalva-Vatyai Földműves és Iparoskör, Hliva István, Huszár István, Schenk István, Ponokai Pál, Kaltenecker Béla, Turcsán János,

Kádárok: Rajszki Lajos

(Helybeli iparos családból származik, iskoláit és iparát is itt tanulta. Bátyjánál szabadult, édesatyja is kádármester volt. 1919-ben átvette atyja kádárműhelyét, azóta önálló. Az ipartestületnek tagja. 1912-ben vonult be katonának, 1918-ban szerelt le. Végigküzdötte a világháborút, egy ízben sebesült, s mint 25%-os rokkant szerelt le. Kitüntetései: bronz v. é., Károly cs. ker. Bátyja a világháborúban eltűnt.

Demjén Károly

Kalapos: Bernhart Pál

Kárpitós és kocsifényező: Schmitter Mihály

Kovácsok:

Lauter Mátyás, Rizmajer Mihály, Hölle András, Kaldenekker János, Szabó Nagy Géza, Rutterschmidt Ferenc, Lipót Pál

Kőművesek: Stegner József, Rajszki Lajos

Lisztkereskedő és malomtulajdonos: Dörner Márton Tel: Örkény: 6

Marhakereskedő: Tusák Antal, Farkas József

Mész- és cementkereskedő: Scheuermann Sándorné

Pék: Keindl Márton

Rövidárkereskedők: Hangya Szövetkezet, Tusák Sámuel, Schick Mátyás,

Férfi szabó: Komjáti István

(Alsó-dabasi születésű, iskoláit és iparát Újhartyánban tanulta ki. Három évig Budapesten fejleszti szaktudását. 1920 óta iparos. Az ipartestület tagja, a községi képviselő testület tagja. 1915-ben vonult be katonai szolgálatra, végig küzdötte a világháborút és az összeomlásokor szerelt le.)

Fajth János, Fülöp Vilmos.